

Akademik prof. dr Miodrag N. Simović, potpredsjednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci i redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

Ustav Bosne i Hercegovine u članu II/3e i član 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda utvrđuju pravo na pravično suđenje. Ovo pravo je vrlo kompleksno i obuhvata više aspekata. Jedno od tih prava jeste i suđenje u razumnom roku, koje predstavlja osnovno ljudsko pravo. Pored toga, i član 5 stav 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda garantuje pravo svakom da ako je lišen slobode hapšenjem ili pritvaranjem, ima pravo pokrenuti postupak u kojem će sud „brzo odlučiti“ o zakonitosti njegova pritvaranja i naložiti puštanje na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito. Vođenje postupka u okviru razumnog vremena je za cijelokupan pravni sistem od fundamentalne važnosti, jer svako nepotrebno odugovlačenje često dovodi do, *de facto*, lišavanja pojedinca njegovih prava i gubitka efikasnosti i povjerenja u taj sistem.

Poznata rečenica na engleskom jeziku *Justice delayed is justice denied* (pravo koje kasni je pravo koje se odriće) potvrđuje istorijsku svijest o vrijednosti brze sudske odluke. Pravo na pravično suđenje u razumnom roku primjenjuje se i na građanski i na krivični postupak. U krivičnom suđenju, pitanje odgode može se regulisati i članom 5 stav 3 Evropske konvencije kada je osoba pritvorena. Obrazloženje principa, u krivičnom postupku „zasnovano je na potrebi da se omogući optuženom da ne ostane predugo u stanju neizvjesnosti o ishodu krivičnih optužbi protiv njega“. Nadalje, „promjenjivost krivičnog postupka koji predugo traje - uopšteno šteti reputaciji navodnog prestupnika“. Evropski sud za ljudska prava je objasnio da je „razlog zbog kojeg je donesena presuda u toliko dugotrajnih postupaka taj što određene ugovorne stranke godinama nisu ispoštovale uslov ‘razumnog roka’ iz člana 6 stav 1 i nisu propisale domaći pravni lijek za ovu vrstu žalbe“.

Komitet ministara je izjavio da je predugačak postupak „do sada najčešće pitanje koje se pokreće u aplikacijama Evropskom судu i da stoga predstavlja direktnu prijetnju efikasnosti suda, a time i sistemu zaštite ljudskih prava zasnovanom na Konvenciji“. Komitet je pozvao države članice da osiguraju postojanje mehanizama i pravnih lijekova kojima će se rješavati ovaj problem, te istakao da postoji „jaka, ali oboriva pretpostavka da će postupci koji predugo traju biti povod za dodjelu nematerijalne štete“. Ono je natjeralo države da razmotre načine nematerijalne naknade, kao što su smanjenje sankcija ili prekid postupka i da takve mjere budu retroaktivne u odgovarajućim okolnostima.

Pokušavajući postaviti upute za primjenu principa suđenja u razumnom roku, praksa čini nešto više od konstatacije da se to mora ocijeniti „u svjetlu posebnih okolnosti predmeta (*in the light of the particular circumstances of the case*), posebno složenosti predmeta, postupka apelanta i postupaka nadležnih vlasti“. Iako se čini da se materija opire matematičkoj analizi, neki autori predlažu da se oni opišu kao 3-5-7 šema za krivične postupke: manje od tri godine i sud vjerovatno neće utvrditi povredu, više od sedam i obično će zaključiti da je došlo do povrede. Granica između razumnog i nerazumnog je nekih pet godina, „gdje različiti kriteriji djeluju u teškoj zagonetki i gdje se predviđanje ishoda čini najopasnijim“.

Što se tiče postupaka vlasti, relevantna su i neopravdana odlaganja i periodi neaktivnosti u toku istrage. Evropski sud za ljudska prava je zaključio da iako nije u mogućnosti da ispita pravni kvalitet domaćih pravnih sistema, gdje postoji stalno vraćanje predmeta na ponovno ispitivanje zbog grešaka nižih sudova u istim postupcima, to predstavlja „ozbiljni nedostatak u pravnom sistemu“ koji se nameće državi u odlučivanju o razumnom vremenu. U sporu između privatnih stranaka država se ne može smatrati odgovornom za odlaganja na isti način kao da je i sama strana u postupku, kao u krivičnim i upravnim stvarima. Međutim, od svake države se zahtijeva „da se opremi pravnim instrumentima koja su odgovarajuća ili dovoljna kako bi osigurala ispunjavanje pozitivnih obaveza koje su joj nametnute“. Odgode u donošenju odluka od strane sudske se pripisuju državi i uzimaju se u obzir kod računanja „razumnog vremena“.

U krivičnim stvarima određivanje „razumnog roka“ počinje od momenta kada je osoba „optužena“ za krivično djelo. To je „službena obavijest koju nadležni organ daje pojedincu o navodima da je počinio krivično djelo“, definicija koja odgovara i testu da li je „situacija (osumnjičenog) bitno uticala“. Aktivnosti policije i tužilaštva prije tog datuma takođe mogu biti relevantne u mjeri u kojoj su uticale na ukupnu pravičnost suđenja. Što se tiče ispitivanja složenosti predmeta, u obzir će se uzeti faktori kao što su broj optuženih. Ekomska krivična djela su često relativno komplikovana, iako je to jedna pretpostavka. Ako je optuženi koristio sofisticirane pravne strukture koje ometaju rad istražitelja, sud će to uzeti u obzir. Postoji „posebna obaveza istraživanja države“ kada krivična istraga počinje neko značajno vrijeme nakon osporenih događaja. Čak i kada optuženi ima pravo da traži ubrzani datum saslušanja i to ne učini, to ne isključuje odgovornost države da održi suđenje u razumnom roku. U krivičnim suđenjima, razumni rok se nastavlja do postupka kada se doneše presuda.

Kad je riječ o završetku tog perioda, on obično obuhvata cijeli predmetni postupak, uključujući i žalbeni postupak i proteže se sve do donošenja konačne odluke o sporu. Stoga se zahtjev razumnog roka odnosi na sve faze sudskega postupka čiji je cilj rješavanje spora, ne isključujući faze nakon presude o meritumu.

Izvršenje pravnosnažne presude smatra se sastavnim dijelom „suđenja“ u svrhu ocjene kriterija razumnog vremena, iako u nekim predmetima mogu

postojati okolnosti koje opravdavaju odgodu. Izvršenje presude koju je donio bilo koji sud, stoga, mora se smatrati sastavnim dijelom postupka u svrhu utvrđivanja relevantnog perioda. Period ne prestaje teći dok se ne ostvari pravo koje se traži u postupku.

Postupci pred ustavnim sudom uzimaju se u obzir, iako sud nema ovlaštenja da odlučuje o meritumu, kada njegova odluka može uticati na ishod spora pred redovnim sudovima. Ipak, obaveza provođenja postupka u predmetu u razumnom roku ne može se tumačiti na isti način kao kod redovnih sudova.

U nekrivičnim stvarima polazna tačka za određivanje razumnog roka može započeti i prije donošenja sudske odluke za početak postupka u kojem je pokrenut spor, na primjer u predmetima gdje postupak ne može biti pokrenut dok se ne preduzmu neki preliminarni proceduralni koraci kao što je podnošenje zahtjeva za donošenje upravne odluke. U pravnim sistemima gdje se oštećeni može priključiti krivičnom postupku kao *partie civile* (građanska stranka), period koji se uzima u razmatranje za dužinu postupka u odnosu na tu osobu počinje od datuma kada se ta osoba priključila krivičnom postupku. Konačno, iako strane u građanskom postupku mogu imati osnovnu odgovornost da osiguraju da se postupak održi u razumnom roku putem proceduralnih alata koji sprečavaju da jedna strana odgađa postupak, „domaći sudovi zadržavaju obavezu da osiguraju poštovanje garancija iz člana 6 stav 1 Konvencije“.

U skladu s praksom Evropskog suda za ljudska prava razumnost dužine postupka treba procijeniti u svjetlu posebnih okolnosti slučaja, pri čemu naročitu pažnju treba posvetiti sljedećim kriterijima: period koji se uzima u obzir, složenost predmeta, ponašanje strana u postupku i nadležnog suda ili drugih javnih vlasti i značaj koji konkretna pravna stvar ima za apelanta. Evropski sud za ljudska prava, takođe, kontinuirano ističe da je u određenim postupcima, u kojima je po domaćem zakonu propisano da su hitne prirode, potrebna naročita marljivost nadležnih vlasti. Takav je slučaj npr. s predmetima koji se tiču ličnog statusa i svojstva ili npr. u radnim sporovima.